

СЕКЦІЯ 5 ВІКОВА ТА ПЕДАГОГІЧНА ПСИХОЛОГІЯ

НЕЙРОКОРЕКЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ З ООП В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

NEUROCORRECTION AS A TOOL FOR THE ADAPTATION OF CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS IN THE CONTEXT OF INCLUSIVE EDUCATION

У статті розглядаються можливості нейропсихологічної корекції (нейрокорекції), як інноваційного підходу до покращення адаптаційних процесів у дітей з особливими освітніми потребами (ООП). В умовах активного розвитку інклюзивної освіти особливої актуальності набуває пошук ефективних засобів підтримки емоційного, поведінкового та когнітивного розвитку дітей цієї категорії. Нейрокорекція розглядається не лише як набір окремих методик, а як цілісна система впливу, спрямована на гармонізацію психічних процесів і формування стійких механізмів саморегуляції.

У роботі проаналізовано сучасні наукові підходи до нейрокорекції, її теоретичні засади, методи та напрямки практичного застосування. Особливу увагу приділено методам біологічного зворотного зв'язку (біофідбеку), сенсомоторної корекції, комплексу нейропсихологічних вправ, а також елементам ігрової нейростимуляції. Виявлено, що їхнє поєднання сприяє розвитку вищих психічних функцій, зниженню тривожності, поліпшенню емоційного стану дітей, а також стимулює навчальну активність і комунікативну включеність.

Акцентовано на важливості поєднання нейрокорекційних методів із традиційною психолого-педагогічною підтримкою для досягнення більш глибокого та системного впливу на розвиток дитини. Визначено, що ефективність таких підходів значно підвищується за умови міждисциплінарної взаємодії фахівців і залучення батьків до процесу корекції. Отримані результати підтверджують доцільність інтеграції нейрокорекції в освітню практику з метою формування позитивного соціального досвіду, підвищення рівня адаптації та особистісного розвитку дітей з ООП.

Ключові слова: нейрокорекція, діти з особливими освітніми потребами, адаптація, інклюзивна освіта, психолого-педагогічна підтримка, нейропсихологія.

The article explores the potential of neuropsychological correction (neurocorrection) as an innovative approach to improving adaptive processes in children with special educational needs (SEN). In the context of the active development of inclusive education, the search for effective means to support the emotional, behavioral, and cognitive development of this group of children is becoming particularly relevant. Neurocorrection is considered not merely as a set of individual techniques, but as a holistic system of influence aimed at harmonizing mental processes and forming stable mechanisms of self-regulation.

The study analyzes current scientific approaches to neurocorrection, its theoretical foundations, methods, and practical applications. Particular attention is given to methods such as biofeedback, sensorimotor correction, a set of neuropsychological exercises, and elements of play-based neurostimulation. It is shown that the combination of these methods contributes to the development of higher mental functions, reduction of anxiety, improvement of the children's emotional state, and stimulates learning activity and communicative involvement.

The article emphasizes the importance of integrating neurocorrective methods with traditional psychological and pedagogical support to achieve a deeper and more systematic impact on the child's development. It is determined that the effectiveness of such approaches significantly increases under conditions of interdisciplinary collaboration among specialists and active involvement of parents in the correction process. The obtained results confirm the advisability of integrating neurocorrection into educational practice with the goal of fostering positive social experiences, enhancing adaptability, and supporting the personal development of children with SEN.

Key words: neurocorrection, children with special educational needs, adaptation, inclusive education, psychological and pedagogical support, neuropsychology.

УДК 159.922.6

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2025.74.17>

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

Бальбуза О.М.

доктор філософії в галузі психології
Приватне акціонерне товариство
«Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія
управління персоналом»;
завідувач, Одеський обласний
ресурсний центр підтримки
інклюзивної освіти;
старший викладач кафедри психології,
соціальної роботи та інклюзивної освіти
Комунальний заклад вищої освіти
«Одеська академія неперервної освіти
Одеської обласної ради»

Вступ. У сучасних умовах розвитку інклюзивної освіти та розширення підходів до психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами (ООП) особливої значущості набуває питання їх соціальної, емоційної та поведінкової адаптації. Адаптаційні труднощі в таких дітей часто пов'язані з дисфункцією нейропсихологічних процесів, що ускладнює процеси навчання, комунікації та інтеграції в соціальне середовище.

Методи нейрокорекції, засновані на досягненнях нейропсихології, неврології та когнітивної науки, відкривають нові можливості для цілеспрямованого впливу на розвиток когнітивних, емоційно-вольових та поведінкових сфер. Їхнє впровадження у практику корекційно-розвиткової роботи сприяє більш ефективній адаптації дітей з ООП до вимог освітнього середовища, поліпшенню якості їхнього життя та соціальної інтеграції.

Нейропсихологічна корекція являє собою інтегрований комплекс спеціалізованих тілесно-орієнтованих психотерапевтичних та власне нейропсихологічних методів, націлених на системну корекцію різноманітних відхилень у розвитку дитини. Її головна мета полягає у відновленні оптимального функціонування мозкових механізмів, що лежать в основі психічної діяльності, забезпечуючи таким чином гармонійний розвиток когнітивних, емоційно-вольових та поведінкових сфер.

Постановка проблеми. Останнім часом зростає інтерес до нейропсихологічної корекції (нейрокорекції) як до інноваційного напрямку, який враховує індивідуальні особливості функціонування мозку та спрямований на активацію та гармонізацію нейропсихологічних механізмів розвитку дитини. Проте питання ефективності та практичної реалізації нейрокорекційних програм у контексті покращення адаптаційних процесів у дітей з ООП залишається недостатньо дослідженим.

Отже, актуальним є наукове обґрунтування можливостей нейрокорекції як засобу підвищення адаптаційної здатності дітей з ООП у сучасній освітній практиці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

В основі нейропсихологічної корекції лежить глибоке розуміння закономірностей розвитку мозку та його ролі у формуванні психічних процесів. Цей підхід ґрунтується на фундаментальних працях видатних вчених, таких як О. Лурія з його вченням про три функціональні блоки мозку та системну динамічну організацію вищих психічних функцій, та Л.Виготський з його культурно-історичною теорією розвитку психіки та концепцією зони найближчого розвитку [2, с. 251–253].

Сучасна нейропсихологічна корекція активно розвивається завдяки внеску плеяди талановитих нейропсихологів, серед яких особливо слід відзначити Т. Ахутіну (розробками в галузі нейролінгвістики та міжпівкульної взаємодії), Ж. Глозман (дослідження нейропсихологічної діагностики та корекції у дітей з різними порушеннями розвитку), Ю. Мікадзе (нейропсихологія дитячого віку та міжпівкульної асиметрії), В. Лубовського (дослідженнями психологічних особливостей дітей з інтелектуальними порушеннями), Н. Корсакову (вивчення впливу нейропсихологічних технік у розвитку та корекції пам'яті та уваги), А. Семенович (розробки в галузі нейропсихологічної корекції та тілесно-орієнтованих методів), Г. Новікову (дослідження розвитку мовлення та когнітивних функцій у дітей) та ін. [7, с. 36–39].

У своїй роботі, «Нейропсихологічна корекція дітей з розладами аутистичного спектру», А. Венгер та В. Заграничної, розглядають нейропсихологічні підходи до корекції у дітей з розладами аутистичного спектру (РАС), які включають методи, спрямовані на розвиток когнітивних функцій, сенсорної інтеграції та соціальних навичок у дітей з розладами артистичного спектру [3, с. 33–36].

У статті І. Захожої «Вплив нейрокорекції на розвиток дітей з аутизмом» розглядається ефективність нейрокорекційних методів у покращенні когнітивних функцій у дітей з аутизмом. Також, робота І. Мойсеєнко «Нейронауки як підґрунтя до корекції сенсомоторики дітей з розладами аутистичного спектру» аналізує застосування нейронаук у корекції сенсомоторних порушень у дітей з РАС [4, с. 86–91].

Бондаренко А. у своїй роботі підкреслює що нейропсихологічні вправи це сучасним та ефективним інструментом у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами (ООП). Їхнє застосування не лише покращує когнітивні функції дитини, такі як увага, пам'ять та мислення, але й стабілізує емоційний стан, а також сприяє її кращій адаптації до шкільного середовища. Поєднання цих вправ із сучасними технологіями та перевіреними методиками значно підвищує якість освітнього процесу, роблячи нейропсихологічний підхід важливою частиною модернізації сучасної освіти [2, с. 251–253].

У Роботі А. Шевцова та О. Ільїної є ґрунтовним практико-орієнтованим дослідженням, яке переконливо демонструє потенціал використання вправ та методів нейропсихології у наданні допомоги дітям з психофізіологічними порушеннями. Автори наголошують на важливості інтеграції цих методик не лише в спеціалізованих центрах нейрокорекції, а й наголошують на можливості їх ефективного застосування безпосередньо під час занять у загальноосвітніх закладах. Це підкреслює універсальність та доступність нейропсихологічних підходів для широкого кола дітей, що потребують підтримки у розвитку [8, с. 347–359].

Таким чином, дослідження потенціалу нейрокорекційних підходів у підтримці адаптаційних процесів є своєчасним, суспільно значущим і науково обґрунтованим напрямом сучасної спеціальної педагогіки та психології.

Мета статті: проаналізувати можливості використання нейрокорекції у покращенні адаптаційних процесів у дітей з особливими освітніми потребами.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних умовах інклюзивної освіти питання ефективної соціалізації та адаптації дітей з особливими освітніми потребами (ООП) набуває особливої актуальності. Діти цієї категорії часто стикаються з труднощами в емоційному, поведінковому та когнітивному розвитку, що ускладнює їхню інтеграцію в освітнє середовище та соціум загалом. Традиційні методи корекційно-розвивальної роботи не завжди забезпечують стійке покращення адаптаційних механізмів, що спонукає до пошуку нових, більш ефективних підходів.

Методи нейропсихологічної корекції є надзвичайно різноманітними та підбираються індивідуально для кожної дитини на основі ретельного нейропсихологічного обстеження, яке дозволяє виявити особливості її нейрофізіологічного профілю та визначити первинні та вторинні порушення у розвитку мозкових систем.

Поняття нейрокорекції репрезентує інтегративну сукупність спеціалізованих методик, терапевтичних вправ та стратегій, цілеспрямовано розроблених та застосовуваних для корекції, відновлення та гармонізації нейропсихологічних функцій дитини. Ці функції, що охоплюють такі фундаментальні когнітивні та регуляторні процеси, як увага, пам'ять, сприйняття, мовлення, мислення, саморегуляція та рухові навички, є критично важливими фундаментальними будівельними блоками для забезпечення успішного процесу навчання, ефективної соціальної адаптації та повноцінного психічного розвитку індивіда в онтогенезі [6, с. 67–69]. Таким чином, нейрокорекція відіграє ключову роль у створенні оптимальних умов для формування та функціонування цих базових нейропсихологічних систем.

В основі нейрокорекційного підходу лежить глибоке розуміння та активне використання принципів нейропластичності. Ця фундаментальна властивість мозку визначає його здатність до зміни своєї структури та функціонування протягом усього життя індивіда. Ці зміни відбуваються під впливом різноманітних факторів, включаючи досвід, цілеспрямоване навчання та зовнішні стимули [7, с. 56–61].

Завдяки цьому базовому принципу, нейрокорекційні методики стають інструментом для цілеспрямованої стимуляції певних ділянок мозку. Це, в свою чергу, призводить до формування нових нейронних зв'язків та реорганізації існуючих. Такий підхід дозволяє оптимізувати мозкову активність, компенсувати наявні нейропсихологічні дефіцити та активно сприяти розвитку недостатньо сформованих нейропсихологічних процесів. Ефективність нейрокорекції базується на використанні потенціалу мозку до адаптації та реорганізації, що відкриває широкі можливості для поліпшення когнітивних функцій та загального психомоторного розвитку.

Діти з особливими освітніми потребами (ООП) демонструють значний спектр труднощів адаптаційних процесів, які є вагомою перешкодою на шляху їхньої повноцінної інтеграції та розвитку. Ці порушення не є однорідними та варіюються залежно від освітніх труднощів, індивідуальних особливостей дитини, а також соціального та освітнього контексту, в якому перебуває дитина [1, с. 103–106].

Труднощі взаємодії з оточенням у дітей з ООП можуть мати під собою різне підґрунтя. Наприклад, у дітей з розладами аутистичного спектра (РАС) ці труднощі можуть бути пов'язані з особливостями соціальної комунікації, розуміння невербальних сигналів, труднощами у формуванні теорії розуму та розпізнаванні емоцій інших людей. У дітей з порушеннями інтелектуального розвитку можуть спостерігатися труднощі у встановленні складних соціальних зв'язків через обмежені когнітивні можливості та недостатній соціальний досвід. Діти з синдромом дефіциту уваги та гіперактивності (СДУГ) можуть мати імпульсивну поведінку, що ускладнює підтримання дружніх стосунків та дотримання соціальних норм [5, с. 97].

Знижена мотивація до навчання часто виникає через поєднання кількох факторів. Попередні невдачі можуть викликати у дитини відчуття некомпетентності. Якщо освітнє середовище не враховує індивідуальні потреби дітей з ООП, це призводить до фрустрації та втрати інтересу. Крім того, нейропсихологічні особливості, такі як розлади уваги чи проблеми з пам'яттю, ускладнюють засвоєння матеріалу, що знижує мотивацію та створює замкнене коло негативного досвіду.

Емоційна нестабільність у дітей з особливими освітніми потребами (ООП) є значним викликом, що проявляється у широкому спектрі поведінкових та афективних реакцій. До типових проявів належать підвищена тривожність, дратівливість, схильність до афективних спалахів, а також значні труднощі у регуляції власних емоцій та розпізнаванні емоцій інших. Ці особливості можуть мати подвійну етіологію [1, с. 103–106].

З одного боку, емоційна нестабільність може бути пов'язана з первинним порушенням, що є частиною діагностичної картини певного розладу (наприклад, при розладах аутистичного спектра (РАС) або емоційно-вольових розладах). У цих випадках дисрегуляція емоцій є безпосереднім наслідком нейробіологічних або нейророзвиткових особливостей.

З іншого боку, емоційна нестабільність може бути вторинною, виникаючи як реакція на несприятливі умови зовнішнього середовища. Вона може бути наслідком постійного психоемоційного стресу, непорозуміння з боку оточення (як у сімейному, так і в освітньому контексті) та відчуття власної відмінності або «інакшості» у порівнянні з однолітками. Цей кумулятивний вплив стресових факторів може виснажувати адаптивні ресурси дитини, призводячи до емоційної декомпенсації та поведінкових труднощів [4, с. 86–91].

Слабка саморегуляція є ще однією важливою проблемою, яка впливає на здатність дітей з ООП до самостійної організації діяльності, планування, контролю імпульсів, утримання уваги та досягнення поставлених цілей. Порушення у функціонуванні префронтальної кори головного мозку, які часто спостерігаються при різних видах ООП, можуть призводити до дефіциту виконавчих функцій, що безпосередньо впливає на саморегуляцію.

Розуміння складної природи порушень адаптаційних процесів у дітей з ООП є ключовим для розробки ефективних стратегій їхньої підтримки та сприяння інклюзивній освіті. Це вимагає міждисциплінарного підходу, співпраці педагогів, психологів, батьків та інших фахівців, а також використання простих та дієвих методів корекції та розвитку.

Методи нейрокорекції, такі як біологічний зворотний зв'язок (біофідбек), нейропсихологічні вправи, ігрова нейростимуляція та сенсомоторна корекція, дійсно відіграють ключову роль у покращенні фундаментальних нейропсихологічних функцій, які є критично важливими для успішної адаптації дітей з ООП в освітньому середовищі.

Біофідбек навчає дитину усвідомлено контролювати фізіологічні процеси (серцевий ритм, м'язову напругу, нейроактивність) через візуалізацію/звук, покращуючи саморегуляцію, увагу, емоційну стабільність та адаптацію до стресів у школі [5, с. 104].

Нейропсихологічні вправи є ключовим інструментом у корекції та розвитку когнітивних функцій. Через застосування спеціально розроблених завдань вони цілеспрямовано впливають на такі критичні аспекти пізнавальної діяльності, як увага, пам'ять, мислення, мовлення та просторово-часові уявлення. Механізм дії цих вправ базується на принципах нейропластичності, сприяючи формуванню нових нейронних зв'язків та реорганізації наявних мозкових структур. Це дозволяє компенсувати існуючі когнітивні дефіцити та значно покращити загальну когнітивну діяльність, що є вирішальним для успішного навчання та адаптації дитини [3, с. 33–36].

Доповнюючи традиційні підходи, ігрова нейростимуляція пропонує інноваційний та високоефективний метод впливу на мозок дитини. Вона передбачає стимуляцію мозкової активності та розвиток нейропсихологічних функцій через спеціально розроблені інтерактивні ігри. Ці ігри спрямовані на тренування таких важливих функцій, як увага, пам'ять, логічне мислення, мовлення, дрібна та велика моторика, а також соціальні навички. Завдяки ігровому формату, процес навчання стає захопливим та ефективним, значно підвищуючи мотивацію дитини до участі та засвоєння нових навичок, що сприяє гармонійному та всебічному розвитку [6, с. 87–89].

Сенсомоторна корекція є важливим напрямом нейрокорекції, що об'єднує сенсорний та руховий розвиток дитини. Вона зосереджена на покращенні сенсорної інтеграції, включаючи баланс, координацію, тактильну стимуляцію та пропріоцепцію (відчуття положення тіла в просторі).

Систематичні сенсомоторні вправи значно покращують ключові функції, такі, як увага, просторове сприйняття, поведінкова регуляція, моторика.

У комплексі, вищезазначені методи нейрокорекції – від цілеспрямованих нейропсихологічних вправ, сенсорної інтеграції до захоплюючої ігрової нейростимуляції – створюють потужний та багатогранний інструмент для ефективної підтримки дітей з особливими освітніми потребами (ООП). Цей інтегрований підхід є ключовим для подолання широкого спектру труднощів, з якими стикаються ці діти [8, с. 347–359].

Він не лише допомагає їм подолати академічні бар'єри у навчанні, покращуючи когнітивні функції, але й значно сприяє їхній соціальній взаємодії, розвиваючи комунікативні та емоційно-вольові навички. Крім того, ці методи спрямовані на підвищення їхньої самостійності у повсякденному житті та формування стійкої впевненості у власних силах.

Така комплексна підтримка є безцінною для забезпечення успішної та повноцінної адаптації дітей з ООП в умовах інклюзивного освітнього простору. Вона дає їм можливість розкрити свій потенціал, почуватися комфортно та впевнено серед однолітків, що є фундаментом для їхнього майбутнього розвитку та самореалізації.

Ефективність роботи з дітьми з ООП значно зростає, коли ми відходимо від фрагментарного застосування методик ми переходимо до цілісної, системної підтримки. Традиційна психолого-педагогічна підтримка (діагностика, ІПР, консультування, логопедія, соціально-педагогічний супровід, корекційно-розвиткові заняття для навчальних навичок, емоційно-вольової сфери та соціальної адаптації) створює основу для інтеграції дитини в освіту.

Інтеграція нейрокорекційних методик збагачує цей підхід, впливаючи на нейрофізіологічні механізми труднощів дітей з ООП, оптимізуючи увагу, пам'ять, мислення, емоційну регуляцію та сенсомоторну інтеграцію через стимуляцію мозку та формування нових нейронних зв'язків.

Синергія нейрокорекції та традиційної психолого-педагогічної підтримки полягає в тому, що нейрокорекція готує мозок до ефективнішого навчання, покращуючи увагу та пам'ять для сприйняття навчального матеріалу. Психолого-педагогічна підтримка забезпечує контекст і закріплення результатів нейрокорекції, наприклад, застосування навичок саморегуляції в школі за підтримки педагога та психолога. Комплексний підхід враховує індивідуальні потреби дитини на різних рівнях, забезпечуючи цілісний та персоналізований вплив для стійких змін. Поєднання методів дає змогу точніше діагностувати та відстежувати прогрес, виявляючи глибинні причини труднощів та оцінюючи ефективність втручань.

Висновки. Нейрокорекція є дієвим інструментом підтримки дітей з різними особливостями розвитку, труднощами у навчанні, поведінковими проблемами та наслідками органічних уражень головного мозку, відкриваючи нові можливості для їхнього повноцінного життя та самореалізації. Комплексний підхід є не просто сумою окремих методів, а якісно новим рівнем підтримки дітей з ООП. Він забезпечує більш глибокий та системний вплив, спрямований як на корекцію нейропсихологічних дефіцитів, так і на формування необхідних навчальних, соціальних та емоційно-вольових навичок, що є запорукою їхньої успішної адаптації, розвитку та інтеграції в суспільство. Впровадження такого підходу вимагає тісної співпраці між різними фахівцями, батьками та самою дитиною, але результати цієї співпраці є значно вагомішими та довготривалішими.

Подальші наукові дослідження можуть бути спрямовані на детальне аналізування впливу різних комбінацій методів нейрокорекції на когнітивний, емоційний та соціальний розвиток дітей з ООП. Особливо цінними є довготривалі дослідження, що дозволяють простежити стійкість досягнутих результатів у динаміці.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бальбуза О.М. Використання нетрадиційних технік малювання дітей з особливими освітніми потребами. *Південноукраїнські наукові студії*: Матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів та молодих вчених з міжнародною участю, (Одеса, 15 грудня, 2021 р.). Одеса, 2022. С. 103–106.
2. Бондаренко А.О. Інноваційні підходи до використання нейропсихологічних вправ під час освітнього процесу з дітьми з особливими освітніми потребами. *Педагогічна наука і освіта у сучасному вимірі: проблеми та перспективи розвитку*: Матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної конференції (16 травня 2025 р.) / за заг. ред. В. В. Ягоднікової. Одеса : видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2025, С. 251–253
3. Венгер А. С. Нейропсихологічна корекція дітей з розладами аутистичного спектру. *Проблеми реабілітації*: збірник наукових праць (за матеріалами науково-практичної конференції). Одеса : С. 33–36.
4. Головченко С. М. Корекційно-відновлювальна допомога дітям з аутичними проявами в поведінці. *Таврійський вісник освіти*. 2015. № 2(50). Ч. I. С. 86–91.
5. Кокун О.М. Психофізіологія. Навчальний посібник. К: Центр навчальної літератури, 2006. 184 с.
6. Навчально-методичний посібник «Організаційно-методичний супровід дитини з особливими освітніми потребами в умовах ДНЗ». / Компанець Н.М., Луценко І.В., Коваль Л.В. К.: Видавнича група «Атопол», 2018. с. 100.
7. Федорченко О. В. Нейрокорекція в роботі з дітьми із затримкою психомовленнєвого розвитку: кваліфікаційна робота магістра спеціальності 053 «Психологія» / наук. керівник О. Г. Малина. Запоріжжя : ЗНУ, 2020. 85 с.
8. Шевцов А. Г., Ільїна О. В. Нейропсихологічний підхід у корекції розвитку дітей з психофізичними порушеннями». *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*. Збірник наукових праць / за ред. В.М. Синьова, О.В. Гаврилова. Вип. V. В 2-х т., том 2. Кам'янець-Подільський : ПП Медобори-2006, 2015. С. 347–359.